

Boris A. Novak

Pospravljanje spomina

Pesem dolenjskega kmeta

Moram priznati, da nikoli nisem maral kmetov,
njihove sklonjenosti nad prgišče revne zemlje,
prepirov zaradi mejnikov in lesenih skretov

na štrbunk (z majhnim oknom kot ♥), skrbi, ki jemlje
moči od jutra do večera živih dni, lokavosti
pretepenih psov, retorike slovenskih temeljev,

zaklinjanja na izročilo in svetost kosti
na vaškem britofu, nisem maral ozkega neba
v lajnah ljudskih pesmi in nisem verjel poštenosti

teh prsi, kjer namesto srca žvenketa denarnica ...
Otrok svojega časa sem odraščal pod vplivi
rock glasbe in sem rajši hodil po asfaltnih ulicah

zahodnih velemest kakor po mastni blatni njivi,
kjer sem se zmeraj čutil tujca ...

Vas je vir osame ...

Potem je Mo v tisti vaški hiši, na volhki, sivi

steni, zagledala fotografijo stare mame
... in prepoznala mojo držo in postavo,
in glavo, sklonjeno nad rahlo sključene rame,

ki kot da kima ...

Vtipkam tale verz na lesketavo
površino računalniškega monitorja,
v šipi uzrem odsev obraza, skozenj pa daljavo

onstran. Iz šipe vame – kot iz davnega obzorja –
zrejo z gubami obkrožene oči stare matere.
Kmetica, ki je divje uživala v štorijah

in se je med rojevanjem otrok s strastjo deklice
vživljala v knjige in jih pripovedovala,
kakor bi se zares zgodile ...

Zdaj razumem blatne temelje

in sklonjenost svojih prednikov nad krpo zemlje.
Ta revščina je porodila le besedo.
A za tako lepo besedo je bilo vredno.

Zdaj vem, od kod izvira moj talent:
jaz sem vnuk Angele Lužar,

jaz sem dolenski kmet ...

Najbolj romantična hiša na svetu

Žalna je najbolj romantična vas na svetu,
in naša hiša najbolj romantična hiša
najbolj romantične vasi na svetu.

Še zmeraj skrita med drevesi kakor niša
spomina, ki ga obkroža in ogroža jezni *zdaj*
potreb, je zadnja hiša v tej vasi bližja

predpretekliku kot prihodnjiku. Težki valj
asfaltnih cest pritiska izza ogle polja,
in tja hitijo vsi vaščani. Jaz, nesojeni kralj

pogleda zadnje vaške hiše v srce vesolja,
prihajam kakor duh, ne preveč zaželen,
duhat davni vonj kamre, ki je še tam, volja

mrtvih stvari po posmrtnem trajanju. Pomen
teh ponesrečenih obiskov mi je jasen:
videti senco matere na steni, slišati odzven

glasov vseh tet in stricev skozi glasen, zloglasen
žvižg žage, ki reže to soboto ...

Kako lepo so peli

in pripovedovali! Turške in francoske čase

razumem iz dramatičnih povesti tete Geli.
Bila je ustna pesnica. Še zmeraj obžalujem,
da nisem zapisal njenih zgodb ... Tu so se greli,

okrog peči, ki je že dolgo mrzla. Zebe me. Tujec
sem med rjastim orodjem kmečke ropotije.
Stopim iz hiše in zagledam len oblak, ki pluje

nad špičastim zvonikom cerkve v Mali Žalni. Skrijem
se pod kozolec, pred radovednimi pogledi,
prav tja, kjer smo se nekoč igrali. Svet sije

od nedosežnosti. Tako je blizu, tako daleč. A besedi
se bolj posreči, da se spet naseli v tem svetu
kot meni. Hiše naokoli so predmestne. V bedi

se kruši Rezikina koč. Vse dobiš na spletu,
napol zastonj. Ne bom kupoval, in ne bom prodal ...
Tu je bila drvarnica. V tistem dolgem poletju

mi je stric Janez stesal sekiro iz lesa. Občudoval
sem njegovo spretnost. Tu je bil skedènj. Tu hlev,
kjer je za lakoto desetih otrok skrbelo dvoje krav ...

In tu sem jaz, obiskovalec hiše prednikov, bel,
neviden duh. Vpijam sliko gozda, njiv, zvonika,
pogled poslednje hiše v srce veselja. Bom kdaj zapel

tako lepo kot tete? Se bom kdaj dotikal
lesa s takim posluhom kot stric Janez? Tu je moj dom.
Če sem sploh kje doma, sem tu ... Modrost jezika

pa mi zašepeta: tvoj *dom* se rima na *dvom*,
tu se začinja *tujstvo* ... Počakam, da zvon
odbije en dva tri štiri pet šest

udarcev, večni zven večernic, in da doneč odmev
potone v tišino ... Domači svet je svetel, lep in cel,
a le, če mene ni v njem. Ta pesem je poklon

domu. Naj traja, tudi brez mene ... Zaklenem dver
in skrijem stari, težki ključ na eno izmed mest,
znanih le tistim, ki smo tu doma.

Nato se odpeljem v večer ...

Orient Express

Spomin je vlak, ki venomer zamuja,
ko slednjič pride, se skozi gnečo komaj splazim
noter in se borim za sedež, družba mi je tuja,

utrjeni, prepoteni, matasti obrazi
v umazanem kupeju drugega razreda,
pogovori, nevezani in prazni,

zdolgočasnost slednjega pogleda,
kovčki in potovalke, kupi vrečk, meso,
zavito v papir, poln madežev, beda

domnevno vladajočega *delavskega razreda*,
s katerim romam v prestolnico države,
s *Simplon* – nekdanjim *Orient Expressom*, ki seveda

zamuja vsaj dve uri, žvižgi, škripanje majave
železne konstrukcije mostu, obsesiven ritem
koles čez tirnice, *crescendo* in *accelerando*, krave

na poljih, bežne scene streh in cest,
nato dišeče *pite*,
ki jih ponudi starka, ki je vstopila
v Zagrebu, in zdaj razgrne vse prikrite

rezerve šumadinski *seljak*, ki je sila
velikodušen, kruh in kajmak in klobase,
in – ker bi naključno zbrana družba rada tudi pila –

podpisani prispevam rdeče vino, kot nalašč za masten
obrok, to ni več kupe drugega razreda, ampak *mizica*,
pogrni se, in ko se naša lakota napase

vseh teh dobrot, pritisne morasta utež polsna,
zatočnost, kostobol, nezmožnost najti položaj
za spanje na nabito polnih sedežih, vojak

smrči, nasproti sedeči in smrdeči tolovaj
si sezuje čevlje in iztegne obme noge
v célo večnost neopranih nogavicah, le zakaj

še zmeraj čutim domotožje po tem smradu, uboge
ženske se previdno stiskajo v kotih, sred noči
nenadni vrisk luči izpraznjene postaje, proge

se sekajo, menjavajo se ritmi, *decrescendo* in
diminuendo, jutranja telovadba polj in gozdov,
zehanje in pretegovanje mest in vasi,

vse to je snov pozabe,
vse to je bežna snov
te pesmi, ki se konča ob 8.15 v prostoru,
ki mi je tako dobro znan, in vendar čudno nov,

na čudežno živahnem beograjskem kolodvoru,
zakaj so rojstna mesta tako lepa in neznosno tuja,
spomin je vlak, ki venomer zamuja ...

Topčiderski hipodrom

Vse to razumem šele zdaj, ko je preteklo
več desetletij. Takrat pa sem bil samo začuden
nad njihovo lepoto, gibanjem in vonjem ... Teklo

je moje petnajsto leto od starta časa. "*Lude
godine,*" je porekla teta Karmela, sosedica,
dobra duša s slabimi živci, "*ta muzika nije za ljude,*"

nakar sem moral ugasniti gramofon. Čreda
prijateljcev me je čakala. Po Ulici Theodorja Dreiserja
smo zdirjali strmo navzdol do Topčiderja,

kjer smo splezali čez bodečo žico okrog bazena
in vse popoldne plavali. Nakar smo šli na hipodrom.
Zaradi konj, seveda, toda tudi zaradi plemena

prelepih deklic, ki so jahale in kazale modo
tesno oprijetih hlač, konjeniških škorenjčkov in čepic –
cvet stare in nove, rdeče buržoazije ... Usodno

nas je zaznamoval ta kraj. Nismo bili dovolj lepi,
nas je navdajal strah, in ne dovolj bogati.
Domov smo se odvedli poklapani, slepi

za vesoljni svet okoli nas ... Vsak dan smo pred vrati
konjušnice beračili za milost, če smemo
skrtačiti in nahraniti konje. Bili smo hkrati

zaljubljeni v deklice in žrebce. Dragoceno opremo
smo čistili kakor svetinjo. Vse prihranke
smo napravili na hipodromu. Za nedeljsko tekmo.

"*Smrkavci stavijo na dirkahaha!*" so se lepe neznanke
smejale in se naslonile na široke rame
frajerjev. (Eden je bil politik, drugi direktor banke,

tretji je imel teto v Ameriki.) Tako osamljen
nisem bil še nikoli – mali, zajebani snob! ...

Edino, česar se spominjam brez sramu, je bil pramen

luči v konjskih očeh, in vonj, ki me bo spremljal v grob ...

Vse to razumem šele zdaj, ko je vse to preteklo.

Takrat pa sem bil samo začuden

in prestrašen

od razodetosti lepote, gibanja in vonja konj.

In deklic. Dihal sem njihovo navzočnost, gosto

kot med ...

Teklo

je moje petnajsto leto proti cilju časa ...

Skrivnostno ...

Le carrousel

Ob vseh muzejih in knjigarnah in bistrojih,
kamor poromam vsakič, kadar pridem
v velemesto iz luči, me strašni stroji

srca odpeljejo na kraj, kjer zrem privide,
neusmiljeno ljube ... Grem na Marsovo polje,
kjer zrcalo Sene seva vertikalni videz

večnosti; Eifflov stolp, pošast jeklene volje,
pa me sploh ne zanima – pod njegovo senco
se skriva droben, pisan vrtiljak, ki pólje

po žilah časa in jih dviga na potenco
spomina, zlagoma vrteče se kolo,
kamor so vpreženi žrebički, pod lestencem

električnih ozvezdij, ki tvorijo nebo,
le carrousel, pomanjšane replike konj
iz viteških romanov, ki se strmo pno

v zrak in brcajo in jim manjka le vonj,
da bi bili kot živi, in hočejo zleteti
na plan in strgati vse vajeti – a zastonj,

ker se lahko vrtijo le v krog, med konfeti
in serpentinami, prijatelji otrók,
ki krožijo okoli Sonca kot planeti

in se na varnih sedlih vozijo okrog.
Tam sta nekoč tudi dva mala jezdeca
jahala na lesenih ponijih skozi lok

poletnega večera, in drobna deklica
se je držala dečka. Tako je blizu
tisti avgust, še slišim tih odmev klica ...

Že leta romam sèm, svoj tempelj v Parizu.
Strmim v *carrousel*, ki razsvetli večer,
in v vrtečem se, veselem nizu

konjičkov in otrok spet vidim svojo hčer
in sina, o smeh otroškega obraza,
in v razdalji, ki ločuje tukaj in nikjer,

merim globino svojega poraza ...

Pospravljanje mrtvih

Celo zdaj, ko to pišem, mi okus pepela
napolni usta, da s težavo diham. Kajti,
pospravljanje po mrtvih je strahota. Céla

življenja bližnjih po pogrebu presejati,
izbrati med stvarmi nesrečne, ki gredo
v pekël pozabe, in srečne, za v raj spomina. Najti

med zapuščino dragocenosti, zlato
za plombe in poročne prstane, zapestnice
in žepne ure z zlomljenimi kazalci, vso to

staro šaro spominkov in vizitk, razglednice
in pisma, važne dokumente in fotografije,
šivalni pribor in škatle z gumbi, strgane ogrlice

in rjaste ključe, v hladilniku sadje, ki gnije,
le čigav prvi zob, osnovnošolske učbenike,
ducat očal različnih dioptrij in okvirjev,

dva ducata osebnih izkaznic in potnih listov, slike
in grafike in na zvrhano polnih policah
te prašne knjige, knjige, knjige, knjige ...

Zadnji pregled življenja, čudenje, kakšna lepotica
je bila mama v mladosti, zadnje vonjanje
njenih kril, kjer v gubah še lebdi oblistan

duh, tako lep. – Spomin živi, doklèr se vonj še pne
iz spraznjenih oblek. – Pospravljanje po mrtvih
je sladko-grenki ritual, ki še zadnjič oživi vse,

kar so bili in imeli, preden jim mrtvaški prti
odsotnosti izbrišejo sledi. Strašna je dilema,
kaj obdržati in odvreči. V dokončno zaprtih

zabojih romajo spomini v smeti. Med dvema
večernima oblekama in rutama iz svile,
le katero izbrati in rešiti ničā? ... Vnema

nas živih pa gre neusmiljeno naprej, sile
sedanjosti izrivajo utež preteklosti,
polne omare stare krame bi nas zadušile,

treba je narediti prostor in očistiti
spomin, še preden pregori od teže tovora,
ki ga mora nositi ...

Nato še dolgo žari

v kotu kipec z Afriškega roga, brez odgovora,
kdo ga je prinesel sèm daleč, na alpsko pobočje,
naprej bledí intimno pismo strastnega nagovora

očeta materi, tik preden sta postala oče
in mati, datirano '53, *devetega aprila*,
ki ga je oče hotel uničiti, a ga je za bodoče

oči še po njegovi smrti ohranila
mati,

zdaj ga hranim jaz, ker sem v njem omenjen prav jaz,
ki me je takrat nosila, tako ženstvena in mila,

in muči me vprašanje, kakšna bo – ko pride čas –
usoda tega pisma, ob naslednjem pospravljanju,
véliki čistki živih nad sledovi mrtvih,

se bo kak obraz

še sklanjal nad tem pismom in sanjaril o trajanju
in nehanju, bo ljubezen mojih staršev romala
v kanto za smeti

ali škatlo praspomina?

Pokriva me tišina ...